

ว่าด้วยเรื่อง การเรียนรู้ของมนุษย์และ
ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วย
นวัตกรรมทางสังคม
On the Human Learning and Social
Movement with Social Innovation

โชติเวชญ์ อึ้งเกลี้ยง¹
Shotiweat Ungkleng

¹ ประธานมูลนิธินวัตกรรมสร้างสรรค์สังคม

บทคัดย่อ

กระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาเป็นฐานคิดที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อความรู้เรื่องการเรียนรู้ของมนุษย์ ซึ่งได้ให้คุณค่ากับการค้นหาชีวิตที่มีความหมายและมีอัตลักษณ์ ความสามารถในการแสวงหาความจริงที่หลากหลาย ความรู้แบบบูรณาการ รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคม ฐานคิดดังกล่าวส่งผลให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อปลดแอกตนเองจากการผูกขาดความหมายของการเรียนรู้แบบเดิม ที่ให้ความสำคัญเฉพาะการจดจำ เข้าใจ และทำซ้ำ ซึ่งเป็นการกักขังอิสรภาพทางความคิดของมนุษย์ ขณะที่ระบบชนชั้นยังคงกดขี่ เบียดขับให้มนุษย์ผู้ที่ไม่เชื่อในระบบระเบียบกลายเป็นอื่นในสังคม ในขณะที่เดียวกันพวกเขาก็เลือกที่จะต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมด้วยแนวคิดของนวัตกรรมทางสังคม เป้าหมายเพื่อจะนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ การต่อสู้เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงเกิดขึ้นควบคู่กับการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความหมายของการเรียนรู้ ภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ไปด้วยในตัว ด้วยเพราะความเชื่อที่ว่าหากมนุษย์มีอิสระในการเรียนรู้จะเป็นหนทางที่สำคัญในการคืนความเท่าเทียมสู่สังคม

คำสำคัญ: การเรียนรู้ การเคลื่อนไหวทางสังคม นวัตกรรมทางสังคม

Abstract

A new paradigm has influenced human learning, giving value to the search for meaning and identity in human life. The ability to seek different truths and integrated knowledge, including social participation, have occurred in learning societies that aim to liberate themselves from a monopoly on traditional means of learning.

Traditional approaches to learning still focus on memorization, understanding, and repetition, which confine human freedom of thought. At the same time, the class system continues to oppress people who do not believe in organized systems and seek solutions outside society. At the same time, they choose to fight injustice with the concept of social innovation. Their goal is to lead to systematic change, with the struggle to drive social change therefore coinciding with the struggle for the significance of learning within the new paradigm. In this way, belief in the human freedom of learning is an important way to restore equality to society.

Keywords: Learning, social movement, social innovation

บทนำ : ว่าด้วยเรื่องของการเรียนรู้

ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ “การเรียนรู้” ถือเป็นกระบวนการที่เคียงคู่มากับชีวิตมนุษย์โดยตลอดตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยพื้นฐานการเรียนรู้ของมนุษย์คือ เรียนรู้เพื่อที่จะมีชีวิตรอด จนกระทั่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองก้าวข้ามข้อจำกัดต่าง ๆ เช่น เพื่อแสวงหาความสุขสบาย ชื่อเสียง อำนาจบารมี เงินตรา ฯลฯ แต่ทว่า ด้วยความแตกต่างของปัจจัยทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม ทำให้มนุษย์ทุกรูปทุกนามไม่สามารถเกิดการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกันได้ เช่น ความแตกต่างของกรรมพันธุ์ จารีต ประเพณี ระเบียบกฎหมาย โครงสร้างของสังคม พัฒนาการของนวัตกรรมและเทคโนโลยี ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นเป็นผลทำให้มนุษย์มีปัญญา (wisdom) มีความรู้ (knowledge) มีทักษะ (skill) ที่แตกต่างกัน

การปรากฏของระดับทางปัญญา ความรู้ รวมทั้งทักษะที่เกิดจากการเรียนรู้ นั้น ได้ถูกใช้เป็นมาตรวัดเพื่อจัดประเภทของมนุษย์ด้วยกันเอง จนกล่าวได้ว่าในที่สุดแล้ว การมีชีวิตรอดของมนุษย์หรือคุณค่าของชีวิตมนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่เท่าเทียมกันเพราะความแตกต่างในกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนั่นเอง เช่น การเกิดชนชั้นทางสังคม (class) หรือวรรณะ (caste) ในยุคสมัยต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากมนุษย์ผู้ที่ได้รับโอกาสหรือมีข้อได้เปรียบในกระบวนการเรียนรู้ จนสามารถพัฒนาศักยภาพที่แตกต่าง/โดดเด่น และใช้ปัญญา ความรู้ ทักษะที่มีเพื่อรักษาชีวิตรอด กระทั่งแสวงหาความสุขสบาย ชื่อเสียง อำนาจบารมี เงินตรา ฯลฯ ซึ่งนำมาสู่การกดขี่ขูดรีดมนุษย์ผู้ที่ด้อยโอกาสในกระบวนการเรียนรู้ จนกระทั่งก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งในสังคม เกิดการรุกรานและสงครามระหว่างกันในนามของอารยธรรม (civilization)

มนุษย์จึงได้พยายาม ‘ทำความเข้าใจ’ และ ‘คิดค้นออกแบบ’ การเรียนรู้ และสิ่งที่สัมพันธ์กับการเรียนรู้เพื่อทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้เต็มที่ เพื่อการมีชีวิตรอดและสร้างสรรค์สังคม

อันสงบสุข โดยเฉพาะในปัจจุบันที่แนวคิดสิทธิมนุษยชนในแบบเสรีนิยม ประชาธิปไตยได้ช่วงชิงพื้นที่อำนาจทางความรู้เอาไว้เป็นกระแสหลัก ก็ปรากฏว่า แนวคิดสิทธิมนุษยชนได้ให้ความสำคัญกับประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ เช่น ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษา หรือสิทธิในการเข้าถึงการได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถตามวัยที่เหมาะสม ซึ่งถือเป็นหลักการที่ทำให้การเรียนรู้กลายเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนควรได้รับ โดยได้รับการรับรองไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติในอันที่รัฐสมาชิกทุกรัฐจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความเคารพสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานโดยไม่เลือกปฏิบัติในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา และยังปรากฏในอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ ค.ศ. 1965 ข้อ 5 ฉ (5) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ. 1966 ข้อ 13 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 ข้อ 28 ซึ่งประเทศไทยได้ร่วมลงนามเป็นภาคีสมาชิกด้วยทั้งสิ้น นอกจากนี้หลักการทางด้านสิทธิมนุษยชนในเรื่องการศึกษา ได้บัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยหลายฉบับอีกด้วย

อย่างไรก็ตามคำว่า การเรียนรู้ และการศึกษาเป็นคำที่มีความซ้อนทับกันอยู่ในส่วนที่ว่าเป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทั้งความรู้ ทักษะ คุณค่า แต่ทว่าก็มีความแตกต่างกันในส่วนของความเป็นกระบวนการระบบระเบียบ ความเป็นโครงสร้าง สถาบัน รวมทั้งในส่วนของทำให้มีความสำคัญกับปัจเจกบุคคลหรือการให้ความสำคัญกับสังคม กล่าวคือ การเรียนรู้คือกระบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย ผ่านช่องทางหรือแหล่งกำเนิดของข้อมูล/ความรู้อันหลากหลาย (outside source) ที่ก่อให้เกิดการรับรู้ของปัจเจก (individual's perception) หรืออาจจะเกิดขึ้นจากการวิวัฒน์/พัฒนาจากภายในตนเอง (inner self) อีกทั้ง การเรียนรู้ไม่ได้เป็นผลมาจากการสอนเสมอไป (อัญชลี ขยานุวัชร, 2554) ส่วนการศึกษาอาจจะเป็นแค่ในช่วงเวลา

หนึ่งของชีวิตก็ได้ผ่านการสอนการชี้แนะ (from an outside source) (Prabhat, 2015: 1) ในที่นี้ทำให้การทำความเข้าใจประเด็นที่ว่าด้วย ‘การเรียนรู้’ นั้น จึงไม่สามารถแยกขาดจากแง่มุมของการศึกษาได้ เพราะการศึกษาก็เป็นหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ

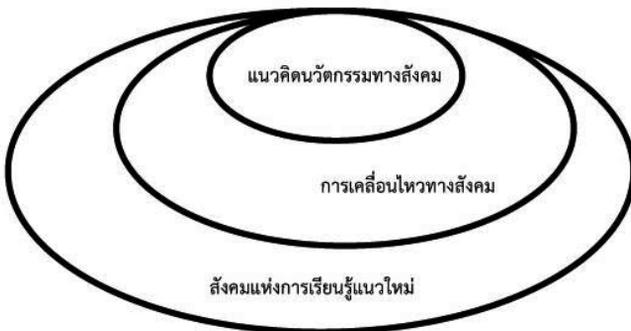
บทความชิ้นนี้ได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญดังกล่าว จึงทำการศึกษาถึงประเด็นว่าด้วยการเรียนรู้ในมุมมองสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจถึงพลวัตของการเรียนรู้กระทั่งการพัฒนาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมที่เชื่อมต่อกันด้วยเทคโนโลยี โดยมีคำถามหลักในการวิเคราะห์ที่ว่า “มนุษย์เรียนรู้เพื่อรวมตัวกันขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเพื่อชีวิตที่ดีกว่าอย่างไร” และบทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของสังคมแห่งการเรียนรู้ภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษา 2) เพื่อศึกษาลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ในโลกยุคดิจิทัล ปฏิวัติสังคมและการนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม 3) เพื่อศึกษาถึงแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมเครื่องมือที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้

กรอบคิดในการวิเคราะห์

แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ (knowing) ที่ถูกกล่าวถึงในอดีตเป็นเรื่องของการจดจำ เข้าใจ และการทำซ้ำ ซึ่งคนที่มีความรู้ที่แตกต่างไปจากนี้มักจะลงเอยด้วยการถูกโทษทัณฑ์จากสังคม เช่น การเสียชีวิตของนักคิดหลายคนในอดีตที่มีความเข้าใจความรู้และความจริงที่แตกต่างไปจากผู้อื่น โดยต่อมากการเรียนรู้ที่ยั่งยืนอยู่บนกระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาซึ่งได้เสนอว่า การรู้คือการแสวงหา เข้าใจ บูรณาการ และสร้างสรรค์ ทำให้โลกความรู้ของการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการศึกษาทำหน้าที่ปลดแอกจากการกักขังด้านความรู้เดิมของมนุษย์ และทำให้กลุ่มคนจำนวนมากที่ถูกเบียดขับเกิดการรวมตัวสร้างการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมด้วยความเชื่อว่าการเรียนรู้ในกระบวนการ

ทัศนใหม่สามารถสลายการผูกขาดทางความรู้ของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ทั้งยังเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถสร้างสรรค์และเป็นเจ้าของความรู้ได้ด้วยตนเอง

สังคมแห่งการเรียนรู้แนวใหม่เป็นรากฐานที่สำคัญต่อการเกิดขึ้นของเครือข่ายการเรียนรู้ย่อย ๆ ที่มีเป้าหมายในการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยช่องทางต่าง ๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในประเด็นที่เครือข่ายให้ความสนใจ เช่น ความเท่าเทียมทางเพศ การลดทอนการผูกขาดอำนาจ สิทธิของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น ทั้งนี้การโยงใยกันของแต่ละเครือข่ายก็เป็นส่วนหนึ่งของภาพสะท้อนของสังคมแห่งการเรียนรู้เช่นเดียวกัน และด้วยพลังของเทคโนโลยีในยุคดิจิทัลปฏิวัติสังคม แนวคิดนวัตกรรมทางสังคมจึงเข้ามามีบทบาทในการแลกเปลี่ยน ถกเถียง วิธีการเคลื่อนไหวทางสังคม ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การเกิดขึ้นของ แฮชแท็ก (hashtag) และ เทรนทวีตเตอร์ (trend twitter) เป็นต้น ซึ่งเสมือนเป็นการเกิดขึ้นของ ‘ประตูของประเด็น’ ที่มีความสามารถนำไปสู่การแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการเคลื่อนไหวทางสังคมของเครือข่ายการเรียนรู้ย่อย ๆ บนฐานของสังคมแห่งการเรียนรู้ พลวัตของสังคมแห่งการเรียนรู้และการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเกิดขึ้นดังภาพประกอบที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบคิดเรื่องความสัมพันธ์ของ สังคมแห่งการเรียนรู้แนวใหม่ การเคลื่อนไหวทางสังคม และแนวคิดนวัตกรรมทางสังคม

สังคมแห่งการเรียนรู้ภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษา

กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาเกิดขึ้นควบคู่ไปกับมิติของสังคมสมัยใหม่ (modern society) เช่น การเปลี่ยนแปลงจากปริมาณไปสู่คุณภาพ จากความไม่เป็นส่วนตัวไปสู่การสร้างตัวตนที่เลือกเองได้ จากความคล้อยตามส่วนร่วมไปสู่นวัตกรรมส่วนบุคคล จากภูมิปัญญาดั้งเดิมไปสู่ความคิดที่เป็นอิสระ ฯลฯ โดยการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาเกี่ยวข้องกับ 5 มิติ (Garry Jacobs, 2014: 116-125) ดังนี้

1. Development of capacities: ต้องมีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์จากการถ่ายทอดหรือการโยกย้ายข้อมูลและความเข้าใจจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง ไปสู่ความสามารถในการกระตุ้นและพัฒนาขีดความสามารถในการค้นคว้า เรียนรู้และคิดถึงด้วยตนเอง

2. Active Learning: ต้องมีการเปลี่ยนแปลงการฟังจากการเรียนรู้แบบไม่ได้ตื่นนอน ในแบบการรับฟัง ไปสู่การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหรือแบบ Active Learning การศึกษาควรแสวงหาความสนใจในการปลดปล่อยพลังงาน (ความสามารถ) และมีส่วนร่วมระหว่างผู้เรียนรู้และผู้สร้างการเรียนรู้

3. Life-Centered Knowledge: ควรมีการเปลี่ยนแปลงจากการเน้นสาขาที่มีความรู้เฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ไปสู่ความรู้ที่ครอบคลุมมิติสำคัญของชีวิตมนุษย์รวมถึงทักษะทางสังคมและทัศนคติทางจิตวิทยาที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวและความสำเร็จในสังคมเครือข่ายความรู้ซึ่งมีความซับซ้อนมากขึ้นสังคมยุคใหม่นี้สิ่งเหล่านั้นกลายเป็นค่านิยมที่ส่งเสริมให้มีการสร้างความร่วมมือกับผู้อื่นและสร้างความสมดุลกลมกลืนกับโลกรอบตัวเรา

4. Integration: ต้องมีการเปลี่ยนจากการจำแนกและการวิเคราะห์ไปสู่การสังเคราะห์และการบูรณาการ เพื่อสร้างมุมมองที่กว้างขึ้นและสร้างกรอบคิดที่กว้างขึ้น

5. Individuality: สิ่งที่สำคัญในการบูรณาการความรู้คือ จะต้องหาความสัมพันธ์ของการบูรณาการการศึกษาับความรู้ที่ได้รับมาด้วยความ

ต้องการที่แท้จริงของสังคมและปัจเจกบุคคลเพื่อให้ความสามารถของแต่ละคนพัฒนาไปสู่ความคิดริเริ่ม การพึ่งพาตนเอง การเป็นผู้นำความร่วมมือกับผู้อื่น สร้างนวัตกรรม การมีความคิดอิสระ มีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์

อีกหนึ่งในกระบวนการทัศน์การเรียนรู้หรือการศึกษาใหม่ ได้ถูกนำเสนอโดย จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปฏิรูปการศึกษาชาวอเมริกันช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เขามีอิทธิพลในการต่อสู้กับระบบการศึกษาแบบเก่า ที่เน้นเรื่องเนื้อหาวิชาในขณะที่เพิกเฉยกับความเกี่ยวข้องของโรงเรียนกับชีวิตและศักยภาพของนักเรียน วิสัยทัศน์ของเขาคือ การเปลี่ยนโรงเรียนจากสถานที่ที่ห่างไกลจากชีวิตประจำวันของเด็ก มาเป็นชุมชนแบบย่อส่วน ที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยกันจากกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสังคมที่ล้อมรอบอยู่ และปฏิริยาต่อกันและกัน ในเวลาเดียวกัน เป้าหมายของเขาที่สูงกว่านั้นในเรื่องการศึกษาคือ การฝึกอบรมคนที่ยังไม่เป็นผู้ใหญ่เพื่อสังคมและประชาธิปไตย (John Dewey, 1956: 43-51)

สถาบันเพื่อการบูรณาการศักยภาพมนุษย์ (2557: 1-3) ได้กล่าวถึงกระบวนการศึกษาใหม่ที่สำคัญอันหนึ่งถูกนำเสนอโดย Jack Mezirow (1991: 1-37) เขาได้นำเสนอ แนวคิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ได้รับการพัฒนาขึ้นมาเพื่อก้าวข้ามเหนือการแสวงหาความรู้แบบพื้น ๆ ที่ให้ความสำคัญแต่เฉพาะตัวเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้แบบเดิม ๆ โดยเน้นให้เห็นถึงเป้าหมายและคุณค่าของการพัฒนาการเรียนรู้ที่แตกต่าง ครอบคลุมบริบททางสังคมและวัฒนธรรมโดยรวม ด้วยการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์ (perspective transformation) หรือกรอบความคิด (paradigm) หรือกรอบอ้างอิง (frame of reference) อันเป็นฐานรากของชีวิต ผุดขึ้นเป็นมโนธรรมสำนึกใหม่บนหลักการที่ถูกต้อง (principle-based conscientization) ด้วยการก้องสะท้อนภายในตนเองเชิงวิพากษ์อย่าง

ใคร่ครวญ (critical self-reflection) โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเชิงเปรียบเทียบ ตามบริบทและประสบการณ์เดิมที่ตนมีและประสบการณ์ใหม่ที่รับเข้ามา (discourse/dialogue Interaction) เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในความเป็นตัวตนของตนเองอย่างเป็นทางการหนึ่งเดียว (Individuation) เกิดเป็นความเชื่อมั่น เกิดความมั่นคงภายใน (self-esteem) อย่างเห็นคุณค่าและความหมายของชีวิต (Meaning Perspective)

ทั้งหมดนี้นำไปสู่การปรับเปลี่ยนนอกจากกรอบความคิดหรือโลกทัศน์เดิมที่คับแคบ นำไปสู่การปลดปล่อยศักยภาพและความเป็นอิสระภายในในการเลือกตอบสนองต่อโลกภายนอกที่เข้ามากระทบ เพื่อการเรียนรู้ในระดับที่สูงขึ้น เกิดอำนาจภายในแห่งการนำตนเอง เกิดทักษะชีวิตที่มีคุณค่าและความหมาย สามารถพัฒนาตนเองเพื่อการเติบโตและพัฒนาก้าวไปสู่ความเข้าใจในการจัดการต่อปัญหา ความท้าทายที่ผ่านเข้ามาในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสร้างความตระหนักต่อบริบททางสังคมที่กว้างขึ้น เพื่อสร้างสังคมที่ดีขึ้น และในทางกลับกัน สังคมที่ดีขึ้นนั้นก็必将นำมาสู่การพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพที่สูงขึ้นอย่างเป็นวงจรมั่นคง หมุนเวียนเช่นนี้เพื่อสังคมรอบด้านที่น่าอยู่มากขึ้นในทุกระดับอย่างต่อเนื่อง

Jack Mezirow ผู้บุกเบิกแนวคิดดังกล่าวได้เสนอว่า การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะเกิดขึ้นได้จะต้องเกิดจากภาวะยากลำบาก ความผิดหวัง ความเจ็บปวด หรือการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ซึ่งเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์นี้นำไปสู่คำถามในเรื่องความเป็นตัวตนและความหมายของชีวิตตนเอง กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีการปรับเปลี่ยนสมมติฐานและความเชื่อตนเองเสียใหม่โดยการตีความและรับรู้ถึงประสบการณ์ตนเองในอีกรูปแบบหนึ่งที่ต่างจากเดิม โดยเริ่มจากการสร้างการตระหนักรู้เชิงวิพากษ์ถึงสมมติฐานที่ตนใช้ในการรับรู้ เข้าใจ และอธิบายต่อโลกว่าเกิดขึ้นได้อย่างไรและทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ตามด้วยการพัฒนา

เป็นมุมมองที่เข้าใจในความเป็นองค์รวมที่สามารถเห็นความแตกต่างอย่างหลากหลายและบูรณาการ และประการสุดท้าย เป็นการใช้ประโยชน์จากความเข้าใจดังกล่าวมาสร้างเป็นทางเลือกเพื่อใช้ในการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงในระดับที่สูงขึ้นที่สะท้อนถึงสมมติฐานค่านิยม และความเชื่อทางวัฒนธรรมเชิงจิตวิทยาซึ่งเกิดจากการเทียบเคียงของประสบการณ์ใหม่ที่รับเข้ามากับประสบการณ์เดิมที่ตนมีอยู่อย่างมีคุณค่าและความหมาย

การเรียนรู้ของมนุษย์ นอกจากจะพิจารณาในมุมมองผ่านปัจเจกแล้วนั้น ก็ต้องพิจารณาในระดับสังคมด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ถึงแม้ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์จะเกิดจากการรับรู้ของปัจเจก (individual's perception) ที่สามารถเกิดจากการวิวัฒน์/พัฒนาจากภายในตนเอง (inner self) ได้ก็ตาม แต่ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ก็สัมพันธ์กับ “สังคม” อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด ดังคำกล่าวของเลฟ (Lave, 1996: 149-164) ที่ว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีส่วนร่วมทางสังคมมากกว่าเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาส่วนบุคคล (learning as a social collective rather than an individual psychological phenomenon) ฉะนั้นแล้วกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ในฐานะปัจเจกจึงเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนกระบวนการเรียนรู้ของสังคม ในทางกลับกัน ภาพของการเรียนรู้ในสังคมหนึ่ง ๆ ก็เป็นส่วนสะท้อนถึงกระบวนการเรียนรู้ของปัจเจกในสังคมนั้น ๆ

ชอน (Schon, 1973: 2-3) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของความมั่นคง หรือความเชื่อในเรื่องของการไม่เปลี่ยนแปลงของคุณ์กลางในชีวิตรมนุษย์ ได้อธิบายเรื่องของการเรียนรู้โดยให้ความเห็นว่า มนุษย์เราจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้เพื่อที่จะเข้าใจ นำพา แสดงอิทธิพล และบริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงของสังคม ด้วยการสร้างศักยภาพที่จะบูรณาการตนเองเข้าเป็น

ส่วนหนึ่งของสังคม นอกจากเรียนรู้เพื่อตอบสนองการเปลี่ยนแปลงของสังคมแล้ว จำเป็นจะต้องพัฒนาระบบสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้ ทริลลิง (Trilling, 2007: 2-3) ได้กล่าวว่า สังคมแห่งการเรียนรู้เป็นพัฒนาการที่สำคัญยิ่ง เป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับนานาอารยประเทศได้ การเรียนรู้จึงเป็นทักษะสำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 ที่ทุกสังคมควรให้ความสำคัญและพัฒนาให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

สังคมประชาธิปไตยมีมุมมองต่อสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยให้ความสำคัญที่ปัจเจกชนมีกระบวนการเรียนรู้ในการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาศักยภาพของตนเองและสังคมได้หรือไม่ นั่น ต้องเกิดจากการที่ผู้คนมีความกระตือรือร้น มีสิทธิเสรีภาพตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รวมถึงความเท่าเทียมกันภายในสังคม กล่าวโดยสรุปได้ว่าสังคมแห่งการเรียนรู้ หมายถึง ตลาดการเรียนรู้ และสังคมที่ตระหนักว่าการเรียนรู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับชีวิต นอกจากนี้สังคมแห่งการเรียนรู้มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต กล่าวคือหากสังคมใดไม่สามารถพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ สังคมนั้นย่อมไม่สามารถทำให้คนในสังคมเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั่นเอง การเรียนรู้ของปัจเจกในที่นี้จึงสัมพันธ์กับสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะสังคมในบรรยากาศของสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย (Edward, 1997: 173-188)

จากแนวคิดเรื่องสังคมแห่งการเรียนรู้และกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษา แสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้ของปัจเจกจึงเป็นส่วนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยภาพรวม ภายใต้กระบวนทัศน์ทางการศึกษาที่เปลี่ยนไปเชื่อเรื่องของการสร้างความรู้ของตนเองได้ด้วยบริบท ประสบการณ์เดิม และประสบการณ์ใหม่ที่รับเข้ามา โดยมีแก่นแกนของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชีวิตที่ดีกว่าเดิม โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากแรงกระตุ้นเชิงลบ

ของสังคมที่ทำให้มนุษย์เกิดภาวะยากลำบาก ผิดหวัง เจ็บปวด จึงทำให้ผู้คนต่างพากันค้นหา/ทดลองวิธีการใหม่ จึงเกิดการรวมกลุ่มและเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อต่อรองและสร้างความเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสังคมก็มีส่วนสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ของปัจเจกได้อีกด้วยในตัว ในโลกยุคปัจจุบันที่ดิจิทัลปฏิวัติสังคม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสังคมจึงไม่ได้หมายถึงการเรียนรู้ของคนเพียงคนเดียว แต่เป็นการเรียนรู้ของคนทั้งหมดที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือการใช้ความรู้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต และการแก้ปัญหาในชีวิตการทำงานร่วมกัน

เครือข่ายการเรียนรู้และการเคลื่อนไหวทางสังคมในโลกดิจิทัล ปฎิวัติสังคม

ปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาททำให้มนุษย์สามารถกระทำการโดยใช้ความคิดและจินตนาการได้กว้างไกลมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็ทำให้มนุษย์มีข้อจำกัดในการกระทำบางอย่าง ซึ่งดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันนี้จะรวดเร็วและรุนแรงกว่าที่เคยเกิดขึ้นในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องการเรียนรู้ การสร้างความรู้และทักษะด้านต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นสิ่งที่ต้องปรับตัว เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 นักการศึกษาได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาทั่วโลกเพื่อรับมือต่อความท้าทายทางเศรษฐกิจ การเมืองและข้อมูลข่าวสารในยุคดิจิทัลที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ในปี ค.ศ. 1989 Uf Hannerz นักสังคมวิทยาชาวสวีเดนผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมฯ เมือง และวัฒนธรรมสื่อ (media cultures) ได้ตีพิมพ์บทความชื่อ “Notes on the Global Ecumene” ในวารสาร *Public Culture Spring* ซึ่งเป็นวารสารทางสังคมศาสตร์ Hannerz อธิบายว่าสังคมในปัจจุบันมีลักษณะที่เรียกว่า “การอาศัยอยู่ในโลกที่เชื่อมต่อกัน” (global ecumene) หมายถึง สังคมที่มีมนุษย์อาศัยอยู่เป็นอาณาบริเวณ

ที่มีการติดต่อกันหรือมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาในพื้นที่นั้น Hannerz ได้พิจารณามุมมองที่คนส่วนใหญ่หรือแวดวงวิชาการที่คาดการณ์ว่าในอีกไม่ช้า ผู้คนในโลกจะมีวัฒนธรรมเหมือนกัน ทั้งทั้งหมด มีวิถีชีวิตแบบเดียวกันทั่วโลก ซึ่งในช่วง ค.ศ. 1960 เป็นต้นมาได้มีกระแสโหมกระพือว่า “เราทุกคนทั้งหมดในโลกจะเหมือนกัน” นั้นหมายความว่าทุกอย่างในโลกจะถูกปรับให้มีลักษณะคล้ายกัน อยู่ภายใต้ระบบการจัดการแบบเดียวกันซึ่งความเหมือนกันนั้นเป็นการกระจายจากศูนย์กลางความเจริญไปสู่พื้นที่ชายขอบ ส่วนหนึ่งเกิดจากสื่อสมัยใหม่ที่รวดเร็วเป็นแรงขับเคลื่อนความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ให้สามารถที่จะมีการแบ่งปัน (sharing) และแพร่กระจาย (diffusion) ที่ตัดข้ามพื้นที่และเวลา

เรามักจะได้ยินคำว่า “เครือข่ายการเรียนรู้” ซึ่งหมายถึงการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกันระหว่างสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบ เทคโนโลยีการสื่อสาร เครือข่ายของผู้คนในสิ่งแวดล้อมที่มีการเรียนรู้เกิดขึ้นเป็นการดำเนินอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องตลอดชีวิตของมนุษย์ โดยสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้และค้นหาคำตอบที่ต้องการได้ด้วยตนเอง สำหรับคำว่า “เครือข่าย” (network) เป็นแนวคิดและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ตลอดจนชุมชนที่มีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันโดยที่แต่ละฝ่ายต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีอิสระต่อกันและสามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง รวมถึงพร้อมที่จะปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน การมีความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายจะอยู่ในลักษณะแบบเพื่อนร่วมงานที่มีการประสานความช่วยเหลือกัน เป็นความสัมพันธ์เชิงแนวราบมากกว่าที่จะเป็นแนวตั้ง ทั้งนี้การก้าวเข้าสู่สังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารเนื้อหาสาระที่ต้องเรียนรู้ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากและเคลื่อนตัวอยู่ตลอดเวลา การเรียนรู้ของมนุษย์อาจจะไม่ได้อาศัยเพียงเครือข่ายทางสังคม

ของผู้คนเท่านั้น แต่ยังคงอาศัยระบบเครือข่ายการสื่อสารและเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีการพัฒนาเทคนิคการรับและส่งข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็ว เครือข่ายการเรียนรู้ในความหมายดังที่กล่าวมาจึงให้ความสำคัญกับมนุษย์ และเน้นย้ำถึงเครือข่ายของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งอื่นที่ดำรงอยู่ในเครือข่ายเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น โครงสร้างทางกายภาพ เทคโนโลยี วัตถุสิ่งของ สัญญาณที่ลอยอยู่ในอากาศที่ไม่สามารถมองเห็นได้ เป็นต้น

เครือข่ายการเรียนรู้จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุและมนุษย์ในการสร้างความรู้บนพื้นฐานของความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ยังคงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นการทำงานที่เชื่อมโยงกันระหว่างมนุษย์กับตัวกระทำ (actor) อื่นๆ ในสังคมวงกว้าง Bruno Latour (1987: 179-198) นักคิดคนสำคัญเสนอเอาไว้ในงานเรื่อง science in action ว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ถูกหยิบยกไปใช้ในสังคม ลำพังมนุษย์อย่างเดียวไม่สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ ดังนั้นจึงเป็นเครือข่ายของการกระทำของสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ไม่จำกัดอยู่แต่เพียงเครือข่ายทางสังคมเท่านั้น ในความสำเร็จในการสร้างความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้วด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์ยิ่งต้องอาศัยตัวกระทำต่างๆ มากมายในสังคม ซึ่งที่ผ่านมามักถูกละเลยและไม่ได้รับความสนใจว่า วัตถุ สิ่งของเหล่านี้ดำรงอยู่อย่างไร และสัมพันธ์กับชีวิตของมนุษย์อย่างไร

วัตถุสิ่งของและเทคโนโลยีได้มีบทบาทสำคัญคือ ก่อให้เกิดการผสมกัน (hybrid) ของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ในการใช้ชีวิตประจำวัน แนวคิดนี้มีฐานคิดจากแบบสลับซับซ้อน (complexity theory) ที่เสนอว่ากระบวนการก่อตัวและคงตัวเป็นสิ่งต่างๆ ไม่ได้เกิดขึ้นตรงไปตรงมาจากความสามารถในการกระทำของมนุษย์ (human agency) หรือโครงสร้างสังคม (social structure) ดังที่นักสังคมศาสตร์ถกเถียงกัน หากแต่ดำรงอยู่ในระบบความซับซ้อนที่เปลี่ยนแปลง ประมวลผลอย่างต่อเนื่อง สร้างผลปฏิบัติ

ใหม่ๆ อยู่ได้ตลอดเวลาและเป็นสัมพันธ์แนบแน่นกับสภาพทางวัตถุและวิถีชีวิต อันทำให้ชีวิตทางสังคมมีลักษณะที่ไม่ได้อยู่ในกรอบการนำเสนอภาพแทนความจริงอันหนึ่งอันใด หากแต่เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่เกิดขึ้นก่อนความตระหนักรู้ เป็นกลไกความสัมพันธ์ที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่จึงเป็นปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสถานที่ กับวัตถุ คนอื่นๆ และสื่อกลางต่างๆ ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความเป็นไปได้ที่ไม่อาจคาดเดาได้ล่วงหน้า วัตถุสิ่งของและเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญคือก่อให้เกิดการผสมกัน (hybrid) ของมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ที่ทำงานเป็นระบบย่อยๆ อย่างโยงใยและสัมพันธ์กัน

การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ยุคดิจิทัลภายใต้สายธารของการศึกษาระบบทศนิยมใหม่ ทำให้แนวคิดด้านการเรียนรู้ทำหน้าที่เป็นแก่นแกนสำคัญที่นักเคลื่อนไหวทางสังคมใช้อธิบายแนวคิดด้านการศึกษาที่อยู่นอกห้องเรียน และเป็นไปเพื่อการมีชีวิตที่มีคุณค่าและมีความหมายของผู้คน โคจรข่ายที่โยงใยกันของการเรียนรู้เกิดขึ้นเนื่องจากสังคมแห่งการเรียนรู้ได้เปิดกว้างให้ทุกคนแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียม ซึ่งตรงกับที่ Hank Johnston (2011: 15) อธิบายลักษณะพิเศษของการเคลื่อนไหวทางสังคมไว้ในหนังสือ *State & Social Movements* ได้แก่ ประการแรก การเคลื่อนไหวทางสังคมต้องมีมูลเหตุและก่อให้เกิดผลประโยชน์และความคุ้มค่าต่อการเข้าร่วมเพื่อเรียกร้องสิทธิ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกลุ่ม และได้รับแรงสนับสนุนจากสาธารณชนในวงกว้าง ประการที่สอง การเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องแสดงออกถึงจุดมุ่งหมายที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของกลุ่มผู้เรียกร้องสิทธิ โดยจุดมุ่งหมายของการเคลื่อนไหวจะต้องไม่หยุดหรือสูญหายไปตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป ในทางกลับกันจะต้องดำรงอยู่อย่างเข้มข้นเพื่อขัดขวางไม่ให้เกิดยุทธวิธีการแบ่งแยกความแตกต่างจากฝ่ายตรงข้าม ประการที่สาม

การเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มคนจำนวนมาก เพื่อให้วัตถุประสงค์ของขบวนการเคลื่อนไหวมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และประการสุดท้าย การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้น สมาชิกที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวจะต้องมีข้อตกลงที่เข้มแข็งร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดหลักการการตอบสนองจากรัฐหรือกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคม

ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือการขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในยุโรปตะวันตก และสหรัฐอเมริกา เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวได้สร้างความมั่นคงในชีวิตกับชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งส่งผลทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะผู้หญิงและคนหนุ่มสาวมีโอกาสในชีวิตที่ดีขึ้น เนื่องจากคนยุคนั้นตั้งความหวังสำหรับอนาคตสูง ทว่าความหวังดังกล่าวไปปะทะกับความคับแคบของระเบียบสังคมเดิมและปัญหาเศรษฐกิจ ในด้านสังคมและการเมือง โครงสร้างอำนาจในสังคมตะวันตกจึงเต็มไปด้วยความคับแคบแบบอนุรักษนิยมจากอดีต จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างเสรีภาพของคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะนักศึกษาที่ถูกกดขี่ เช่น คนผิวดำ ในสหรัฐอเมริกา สตรี เกย์ เลสเบียน หรือกลุ่มคนรักร่วมเพศทั่วโลก ดังพิจารณาได้จากช่วงต้นทศวรรษ 1970 ที่เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนธรรมดาเกิดขึ้นมากมายในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในซีกโลกตะวันตก เช่น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการสันติภาพ ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขบวนการเรียกร้องให้กลับไปสู่ค่านิยมดั้งเดิมของศาสนา กลับไปสู่วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน ขบวนการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของกลุ่มสิทธิสตรี ขบวนการเคลื่อนไหวของคนพื้นเมืองดั้งเดิมในประเทศต่าง ๆ ขบวนการสิทธิของกลุ่มคนรักเพศเดียวกันหรือแม้แต่ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้กินอาหารธรรมชาติอย่างขบวนการมังสวิรัต (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545: 1)

แม้รูปแบบการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมจะมุ่งเน้นเป้าหมายที่ต่างกัน ทว่าหัวใจสำคัญของการเคลื่อนไหวต่าง ๆ กลับดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือสิทธิและความชอบธรรมในสังคมซึ่งรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าว มีลักษณะเป็นการจัดระเบียบทางสังคมอย่างหลวม ๆ แต่ละกลุ่มอาจมีระดับของการมีส่วนร่วมแตกต่างกัน ลักษณะร่วมบางประการของการเคลื่อนไหวทางสังคมคือ ผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวมีจุดมุ่งหมายที่แน่ชัด (goal oriented) มีความตั้งใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลง (intentional change) และมีอุดมการณ์ร่วมกันเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมในทิศทางที่ตนปรารถนา ตัวอย่างที่ใกล้ตัวและเห็นได้ชัด คือการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องของกลุ่มสมัชชาคนจนที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐ ชดเชยความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐ จำนวน 16 กรณีปัญหา โดยการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องของกลุ่มสมัชชาคนจน เป็นการเข้าร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความเชื่อร่วมกันว่า ความเดือดร้อนที่ชาวบ้านได้รับนี้เป็นผลมาจากนโยบายรัฐบาลที่ไม่สามารถจัดสรรทรัพยากรได้อย่างเป็นธรรม ผ่านการแต่งตั้งตัวแทนหรือแกนนำในการเคลื่อนไหวเพื่อการเจรจาต่อรองและถือเป็นลักษณะการเคลื่อนไหวทางสังคม (สุวิดาธรรมณีนวงศ์, 2544: 32-54)

ปัจจุบันกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่เพียงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะประเทศในแถบยุโรปตะวันตก และสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ในสังคมไทยก็เกิดขึ้นด้วยเช่นกัน ทว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง ดังคำอธิบายของผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (2545) ที่ระบุว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศตะวันตก มีฐานมาจากความไม่พอใจต่อคุณภาพชีวิตที่ตกต่ำไม่ใช่เรื่องการทำมาหากินและความอยู่รอดของคนระดับล่าง ดังที่เกิดในประเทศโลกที่สาม ซึ่งผู้เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวจะเป็นประชาชนระดับล่าง เช่น คนจน ชาวไร่ชาวนา คนขายขอบ และผู้ด้อยโอกาส

ไม่ใช่ชนชั้นกลางเช่นในตะวันตก ด้วยเหตุนี้การเคลื่อนไหวทางสังคมหลายขบวนการในประเทศโลกที่สามจึงมีฐานอยู่ที่ชุมชนไม่ใช่ชนชั้น เช่น ขบวนการทางเลือกการพัฒนา ขบวนการชนกลุ่มน้อย ตลอดจนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิบางประการท่ามกลางการเมืองในระบบที่ล้มเหลวหรือการเมืองในระบบรัฐสภาไม่อาจเป็นการเมืองที่แก้ไขปัญหาของประชาชนและเยียวยาสังคมได้ หรือเป็นการเมืองภาคประชาชนที่ต้องแก้ไขปัญหาของประชาชนระดับรากหญ้าและปัญหาสังคมได้

หากพิจารณาถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ บนเครือข่ายการเรียนรู้ หลังยุคดิจิทัลปฏิวัติสังคม จะเห็นว่าประเด็น (issue) ทางสังคมมากมายที่เกิดขึ้นบนโลกออนไลน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการบ่มเพาะความเจ็บปวด และความโกรธแค้นของผู้คน ก่อนที่ความเคลื่อนไหวจะปรากฏบนท้องถนน หรือการแสดงออกการคิดต่างด้วยวิธีการต่าง ๆ บนโลกออนไลน์ร้าวร้าว เช่น การแสดงสัญลักษณ์เพื่อการต่อต้าน การหยุดทำงานอย่างพร้อมเพรียง เป็นต้น การแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ทำให้มนุษย์โดยเฉพาะเผ่าพันธุ์ดิจิทัล (digital native) มีคุณลักษณะของการถกเถียง และแลกเปลี่ยนความคิดความเชื่อที่เข้มข้น ก่อนที่จะเกิดวิธีการเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเทคโนโลยีกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไปด้วยในตัว และหลายครั้งที่การเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นอย่างมีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องนวัตกรรมทางสังคม อันเป็นวิธีการที่มีระบบระเบียบในการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และขยายผลเพื่อความมุ่งหวังอย่างชัดเจนถึงการเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้คนให้เกิดความเท่าเทียมและปกติสุข

การเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยนวัตกรรมทางสังคม และการนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้

คำว่า “นวัตกรรมทางสังคม” ถูกนำไปใช้อธิบายถึงปรากฏการณ์ทางสังคมในหลากหลายกรณี ทั้งในด้านการเมืองและการบริหารงานภาครัฐ ภาคธุรกิจ การเคลื่อนไหวทางสังคม เรื่อยไปจนถึงกิจการเพื่อสังคมในลักษณะต่างๆ (Fujisawa et al., 2015: 1-13) ในงานวิจัยเรื่อง “The Open Book of Social Innovation” ซึ่งจัดทำโดยทีมวิจัยจากมูลนิธิ The Young Foundation ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “นวัตกรรมทางสังคม” เป็น “แนวคิดใหม่ๆ (ทั้งในรูปแบบสินค้า บริการ หรือต้นแบบต่างๆ) ที่ตอบสนองต่อความจำเป็นทางสังคม และสร้างความสัมพันธ์หรือความร่วมมือทางสังคมรูปแบบใหม่ขึ้นมาในเวลาเดียวกัน” หรือเป็น “วิธีการในการสร้างสรรค์คำตอบใหม่ที่มีประสิทธิภาพเพื่อหาทางออกให้กับความท้าทายต่างๆ ของยุคสมัย” โดยไม่ได้มีขอบเขตที่แน่ชัดและสามารถเกิดขึ้นได้กับทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ หรือภาคประชาสังคม ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า “นวัตกรรมที่ทั้งเป็นประโยชน์ต่อสังคมและยกระดับความสามารถของสังคม” ในการรับมือกับความท้าทายต่างๆ ที่ไม่อาจจัดการได้ด้วยโครงสร้างทางการเมืองและนโยบายอย่างที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะเมื่อความท้าทายเหล่านั้นเป็นประเด็นปัญหาที่ไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง แต่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับโลก อาทิ ความเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โรคระบาด และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (Murray, Caulier-Grice and Mulgan, 2016: 2-3)

Nicholls และ Murdoch (2013: 3-4) เสนอว่า ผลลัพธ์ของนวัตกรรมทางสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) นวัตกรรมที่ค่อยเป็นค่อยไป (incremental) หมายถึง นวัตกรรมที่มุ่งตอบสนองต่อความต้องการของตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่การผลิตสินค้าและบริการ เช่น โครงการ Kickstarter ซึ่งเปิดให้ผู้คนทั่วไปสามารถ

นำเสนอแนวคิดที่แปลกใหม่ของตนและระดมเงินบริจาคสำหรับการพัฒนาโครงการผ่านแพลตฟอร์มของเว็บไซต์ได้โดยตรง (2) นวัตกรรมเชิงสถาบัน (institutional) หมายถึง นวัตกรรมที่มุ่งปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีอยู่เดิมให้ก่อประโยชน์ทางสังคมใหม่ๆ โดยให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับตลาด เช่น โครงการ M-Pesa ที่ให้บริการธุรกรรมทางการเงินและการเงินระดับจุลภาค (Microfinance) ผ่านโทรศัพท์มือถือ และ (3) นวัตกรรมที่พลิกโฉมสังคม (disruptive) หมายถึง นวัตกรรมที่มุ่งเปลี่ยนแปลงสำนึกการรับรู้ของผู้คนและระบบโครงสร้างทางสังคม โดยส่วนมากมักเป็นนวัตกรรมที่มีเป้าประสงค์ทางการเมือง ตัวอย่างเช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ รวมไปถึงโครงการ Tostan ซึ่งเน้นการเพิ่มพูนพลังให้กับผู้หญิงในทวีปแอฟริกาผ่านระบบการศึกษาผู้ใหญ่และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนของตัวเองให้มากขึ้น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอย่างพลิกโฉมสังคมของโครงการนี้ คือการช่วยให้ผู้หญิงจำนวนมากกล้าลุกขึ้นตั้งคำถามกับพิธีกรรมขลิบอวัยวะเพศสตรี (Female Genital Mutilation) เนื่องจากพวกเธอมีความเข้าใจและตระหนักถึงสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของตนเองและสิทธิที่จะปลอดจากความรุนแรงทุกรูปแบบ

งานวิจัยเรื่อง “The Open Book of Social Innovation” ของมูลนิธิ The Young Foundation เสนอว่า การพัฒนาแนวคิดให้กลายเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่มีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ (Murray, Caulier-Grice and Mulgan, 2016: 11-123)

(1) แร่งกระตุ้น (prompts) เป็นขั้นตอนของการตั้งคำถาม มองหาโจทย์ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข และวิเคราะห์ถึงรากเหง้าของปัญหานั้นๆ ขั้นตอนนี้อาจจำเป็นต้องอาศัยประสบการณ์ส่วนบุคคลหรือเหตุการณ์บางอย่างที่ช่วยกระตุ้นเตือนให้เราเกิดความคิดใหม่ๆ หรือมองเห็นปัญหาที่เคยเพิกเฉยมาก่อน ความท้าทายของขั้นตอนนี้คือการตั้งคำถามที่ถูกต้อง

และมองให้ลึกลงไปกว่าระดับปรากฏการณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัย การฝึกฝน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อพิจารณาปัญหาอุบัติเหตุบนท้องถนนในช่วง วันหยุดเทศกาลให้รอบด้านยิ่งขึ้น เราอาจพบว่าปัญหาดังกล่าวไม่ใช่เพียง ปัญหาส่วนบุคคลที่เกิดจากความประมาทและการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แต่ยังสะท้อนถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบขนส่งมวลชนที่ไม่สะดวกและ ไม่มีประสิทธิภาพพอ จนกลายเป็นการผลักภาระให้ประชาชนแต่ละคนต้อง รับผิดชอบความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุด้วยตัวเอง เป็นต้น เครื่องมือพื้นฐานที่ ช่วยให้เราสกัดปัญหาเหล่านี้ออกมาได้อย่างตรงประเด็น คือการวิจัยและ สืบหาข้อมูลต่าง ๆ รวมถึงการแจกแจงและถ่ายทอดข้อมูลเหล่านั้นออกมา อย่างเป็นระบบ

(2) ข้อเสนอ (proposals) เป็นขั้นตอนของการหาแนวคิดและ ทางออกที่เป็นไปได้ให้กับโจทย์ที่เราเลือก ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยกลวิธีต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และแนวคิดริเริ่มใหม่ ๆ ขยายขอบเขตความ เป็นไปได้ของความคิดให้กว้างขวางขึ้น ตลอดจนส่งเสริมการคิดนอกกรอบ ตัวอย่างของกลวิธีที่ใช้อาจเป็นการสร้างพื้นที่ให้ผู้คนหรือองค์กรที่มีส่วนได้ ส่วนเสียกับประเด็นปัญหาได้มีโอกาสพบปะพูดคุยและทำงานร่วมกัน หรือ อาจจัดประกวดแข่งขันชิงรางวัลซึ่งจะช่วยกระตุ้นการแข่งขันทางความคิดของ ผู้เข้าร่วมได้มาก จุดมุ่งหมายหลักของขั้นตอนนี้คือการระดมแนวคิดเพื่อแก้ไข โจทย์ทางสังคมให้ได้มากที่สุด และแนวคิดที่ได้ควรมีแหล่งที่มาที่หลากหลาย ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

(3) ตัวต้นแบบ (prototypes) หมายถึงการนำแนวคิดต่าง ๆ ที่ เลือกสรรมาแล้วไปสู่การปฏิบัติ ขั้นตอนนี้ช่วยให้เรามองเห็นปัญหาอันนำไป สู่การพัฒนาแนวคิดและนวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หลายครั้งที่ความ คิดที่ดีที่สุดในแผ่นกระดาษมักประสบกับอุปสรรคเมื่อต้องนำไปปฏิบัติจริง แต่ การเรียนรู้ว่าอุปสรรคเหล่านั้นคืออะไรได้อย่างรวดเร็วย่อมทำให้เรามีโอกาส

ปรับปรุงและแก้ไขอุปสรรคเหล่านั้นได้มากขึ้น น่าสังเกตว่านวัตกรรมทางสังคมที่ประสบความสำเร็จมักไม่ใช่นวัตกรรมที่ใช้เวลาออกแบบและวางแผนเป็นเวลานานเกินไป แต่มักเป็นนวัตกรรมที่ถูกส่งถึงมือผู้ใช้งานจริงได้รวดเร็วมากกว่า หลักการสำคัญของขั้นตอนนี้อยู่ที่ความรวดเร็วในการนำแนวคิดเหล่านี้ไปทดลองปฏิบัติ โดยควรประหยัดค่าใช้จ่ายและงบประมาณต่าง ๆ ไม่ให้สูงเกินความจำเป็น ผู้พัฒนานวัตกรรมควรต้องติดตามวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้ทดลองใช้งานและผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้วางแผนในขั้นตอนต่อไป

(4) การยืนระยะ (sustaining) หลังจากทดลองปฏิบัติและประเมินผลว่านวัตกรรมใดมีแนวโน้มจะประสบความสำเร็จและได้รับการสนับสนุนในวงกว้าง การพัฒนานวัตกรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นจะช่วยให้นวัตกรรมสามารถยืนระยะต่อไปได้อย่างยาวนาน นอกเหนือจากการปรับปรุงตัวนวัตกรรมแล้ว การจัดทำงบประมาณและแสวงหาแหล่งเงินทุนที่อาจมาจากบริษัทเอกชน ธุรกิจเพื่อสังคม กิจกรรมการกุศล หรือการระดมทุนในลักษณะอื่น ๆ รวมถึงการวางแผนทางเศรษฐกิจและธุรกิจโดยไม่ได้ละทิ้งเป้าหมายดั้งเดิมในการพัฒนาสังคมจะเป็นปัจจัยชี้ขาดว่าเราจะสามารถขับเคลื่อนนวัตกรรมหนึ่ง ๆ ไปได้ไกลเพียงใด เนื่องจากไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความยั่งยืนทางการเงินสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกจากความยั่งยืนของตัวนวัตกรรมทางสังคมเอง

(5) การขยายขนาด (scaling) ขั้นตอนนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแพร่กระจายนวัตกรรมผ่านกลวิธีต่าง ๆ โดยปัจจัยสำคัญต่อการแพร่กระจายนวัตกรรม คืออุปสงค์และอุปทานที่มีคุณภาพ โดยปกติแล้ว นวัตกรรมทางสังคมต่าง ๆ มักถูกตั้งแ่งหรือถูกมองอย่างไม่ไว้วางใจนักในช่วงแรก ดังนั้นผู้พัฒนานวัตกรรมทางสังคมจึงจำเป็นต้องสร้างอุปทานที่มีคุณภาพด้วยการแสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมสามารถทำงานได้จริงและจำเป็นต่อการสร้างความ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมจริง ๆ เพื่อชักจูงใจประชาชนหรือองค์กรต่าง ๆ ให้เกิดอุปสงค์ที่มีคุณภาพ นั่นคือทำให้พวกเขายอมลงทุนหรือจ่ายเงินให้กับตัวนวัตกรรมเหล่านั้น การสร้างความตระหนักรู้ การรณรงค์เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลง รวมถึงการจัดกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียง (advocacy) ให้ผู้คนรับรู้ถึงความสำคัญและศักยภาพของนวัตกรรมทางสังคมจะช่วยสร้างแรงจูงใจและเพิ่มความต้องการในตัวนวัตกรรมมากขึ้นไปด้วย

(6) ความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (systemic change) หมายถึงนวัตกรรมทางสังคมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างหรือระบบพื้นฐานบางอย่างในชีวิตประจำวันของมนุษย์ การสร้างนวัตกรรมในลักษณะนี้ต้องมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงฐานคิดและชุดความคิดที่ผู้คนใช้ในการทำความเข้าใจโลก ภารกิจในขั้นตอนนี้จึงเปรียบเสมือนเป็นปลายทางสูงสุดของนวัตกรรมทางสังคม แต่ขณะเดียวกันก็เป็นขั้นตอนที่ยากลำบากที่สุดด้วย เนื่องจากนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงระบบจำเป็นต้องก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจ จุดประกายให้สาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วม อีกทั้งยังต้องเป็นนวัตกรรมที่มองเห็นถึงภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ปัจจัยสำคัญที่ช่วยผลักดันให้เกิดนวัตกรรมในความหมายนี้อาจเป็นวิกฤตการณ์ทางสังคมครั้งใหญ่ การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าจนสามารถสั่นคลอนความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิมได้ (disruptive technology) หรือไม่ก็อาจเป็นผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างพื้นฐาน พฤติกรรม และวัฒนธรรมที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน

จากการทบทวนแนวคิดเรื่องนวัตกรรมทางสังคมพอจะกล่าวได้ว่า นวัตกรรมทางสังคมทำหน้าที่เป็นแบบแผนของการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยไม่สามารถแยกขาดการอธิบายจากกันได้ ซึ่งการเคลื่อนไหวทางสังคม

ด้วยนวัตกรรมทางสังคมมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงไปสู่ชีวิตที่มีสุขและก้าวทันกับเทคโนโลยี ซึ่งเป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาขึ้นเนื่องจากแรงกระตุ้นทางสังคม จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแรงกดดันเนื่องจากชนชั้น บาดแผล และความเจ็บปวดของผู้คนที่เกิดขึ้น เป็นส่วนหนึ่งที่บ่มเพาะแรงกระตุ้นที่เรียกร้องวิธีการใหม่ๆ เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระดับปัจเจกถึงระดับโครงสร้างของสังคม ตรงกับที่ Jack Mezirow ได้เสนอว่า การปรับเปลี่ยนมโนทัศน์สู่กระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากภาวะยากลำบาก ความผิดหวัง ความเจ็บปวด หรือการเปลี่ยนแปลงในเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์นี้นำไปสู่คำถามในเรื่องความเป็นตัวตน และความหมายของชีวิตตนเอง และเมื่อผู้คนเกิดการรวมตัวขึ้นจึงเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยเครือข่ายการเรียนรู้ย่อยๆ และเมื่อถึงช่วงเวลา “ภาวะสับสน” วิธีการที่สร้างสรรค์ตามแนวคิดของนวัตกรรมทางสังคมจะถูกเสนอขึ้นมาเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง เป็นวงจรที่ทำงานอย่างต่อเนื่องภายใต้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าขึ้นทุกวัน

สรุป

การเรียนรู้ในฐานะของกระบวนการซึ่งถือว่าเป็นการดำเนินการที่ส่งผลสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย โดยที่มนุษย์เป็นผู้เลือกเส้นทางของชีวิตที่แตกต่างกันทั้งในช่วงเวลาที่พวกเขาโดดเดี่ยวหรือรวมกลุ่ม มนุษย์จำเป็นต้องใช้วิธีการเอาตัวรอด ดิ้นรน และต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีกว่าในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และในช่วงดิจิทัลปฏิวัติสังคมจึงเป็นสิ่งแวดล้อมส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถปัดหมุดเจตจำนงของตนเองด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลในสังคมออนไลน์เพื่อการเอาตัวรอด ดิ้นรน และต่อสู้ เหมือนในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งในช่วงยุค 1900 ตอนปลายเป็นต้นไป การนำเสนอเรื่องกระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษา ซึ่งเป็นฐานคิดที่สำคัญอันส่งผล

ต่อระบบระเบียบเรื่องการเรียนรู้ (learning) ทั่วโลกซึ่งได้มุ่งความสำคัญไปที่ชีวิตที่มีอัตลักษณ์ ความรู้ที่บูรณาการ ความเชื่อเรื่องการค้นหาชีวิตที่มีคุณค่า และมีความหมาย รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคม เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการศึกษาที่ส่งผลถึงวิถีคิดเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้ชีวิตที่ดีเกิดขึ้นได้ (Gary Jacobs, 2014; John Dewey, 1956; Jack Mezirow, 1991) ฐานคิดและสิ่งแวดล้อมยุคดิจิทัลดังกล่าวส่งผลให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ (network of learning) ที่มีสายใยและโยงใยกันด้วยความเข้าใจและเห็นใจ ภายใต้เจตจำนงที่มีทิศทางเดียวกัน ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว Bruno Latour (1987) ได้เสนอว่าการแลกเปลี่ยนดังกล่าวเป็นจุดที่ทำให้ความรู้แบ่งบานขึ้นมา ซึ่งความสำเร็จในการสร้างความรู้ เป็นส่วนที่เกิดขึ้นเนื่องจากตัวกระทำต่าง ๆ มากมายในสังคม ทั้งในด้านของเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับชีวิตของมนุษย์ ในที่นี้อาจจะเรียกได้ว่าเกิดภาวะ “ผลัดกันตาสว่าง” ของสมาชิกเครือข่ายในประเด็นที่เครือข่ายแลกเปลี่ยนและร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ในเจตจำนงที่มีอยู่ร่วมกัน

เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแบบไม่มีขีดจำกัดว่ามีจำนวนตามเจตจำนงที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกเครือข่ายโดยที่เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็น ‘ประตูของประเด็น’ ที่เชื่อมโยงสมาชิกเครือข่ายย่อย ๆ มากมาย ด้วยการแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์ เพื่อมุ่งเฉพาะไปสู่ทางออกบางประการร่วมกันของสมาชิก การเกิดขึ้นของเครือข่ายมากมายทั่วโลกสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของอัตลักษณ์และความหลากหลาย และมนุษย์หนึ่งคนไม่ได้มีเพียงเจตจำนงเดียว ภายใต้โลกดิจิทัลเขาหนึ่งคนสามารถเป็นสมาชิกเครือข่ายได้มากกว่าหนึ่ง ในขณะที่ระบบชนชั้นที่กดขี่เบียดขับให้มนุษย์ผู้ที่ไม่อยู่ในระบบระเบียบกลายเป็นอื่นในสังคมยังคงดำรงอยู่ ซึ่งมันเรียกร้องให้เกิดการรวมกลุ่มของเครือข่ายย่อย ๆ ที่ต้องการต่อสู้ ซึ่งหลายครั้งที่ถูกยกระดับเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสร้างการ

เปลี่ยนแปลงสังคม จากเครือข่ายการเรียนรู้ออนไลน์สู่การเรียกร้องบนท้องถนน ดังที่ Hank Johnston (2011: 15) นำเสนอว่าการเคลื่อนไหวทางสังคมต้องมีมูลเหตุและก่อให้เกิดผลประโยชน์และความคุ้มค่าต่อการเข้าร่วมเพื่อเรียกร้องสิทธิ โดยจุดมุ่งหมายของการเคลื่อนไหวจะต้องไม่หยุดหรือสูญหายไปตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปในทางกลับกันจะต้องดำรงอยู่อย่างเข้มข้นเพื่อขัดขวางไม่ให้เกิดยุทธวิธีการแบ่งแยกความแตกต่างจากฝ่ายตรงข้าม และจะต้องได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มคนจำนวนมาก

กลวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมเรียกร้องให้เกิดนวัตกรรมทางสังคม (social innovation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาจากแรงกระตุ้น (prompts) ทั้งในด้านสารพันปัญหาที่มนุษย์ต้องเผชิญซึ่งมักมีที่มาจากกลุ่มคนที่มีอำนาจมากกว่า รวมถึงความท้าทายที่มนุษย์ต้องเผชิญในกระแสของโลกที่มีความเป็นพลวัต ซึ่งต่อมามนุษย์จะเกิดการหยิบจับ และผสมผสานต้นทุน และไอเดียเพื่อสร้างข้อเสนอ (proposals) ที่เป็นวิธีการบางอย่างภายใต้กลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งภายใต้ข้อเสนอมากมาย (ผู้อยู่ภายใต้เครือข่ายคนใดจะเสนอก็อ้อมได้) จะทำให้เห็นว่าเครือข่ายการเรียนรู้จะเกิดการแลกเปลี่ยนจนเกิดการอึดตัวและนำไปสู่การพัฒนาต้นแบบ (prototype) ซึ่งเป็นการทดลอง (test) กับกลุ่มเป้าหมายจริง หากทดลองเกิดผลสัมฤทธิ์ก็จะนำไปสู่การยืนระยะ (sustaining) ขยายขนาด (sailing) ทั้งในแง่การขยายขนาดของสังคมเรียนรู้ กลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางสังคม หรือรูปแบบที่มีความเชื่อมโยงกับต้นแบบ สุดท้ายการเคลื่อนไหวจะนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ (systemic change) กระทั่งการเปลี่ยนระบบระเบียบของสังคมดังที่เกิดขึ้นในกรณีการเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ มากมายทั่วโลก (Murray, Caulier-Grice and Mulgan, 2016: 11-123)

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะวิจัย กฤตยา อาชวนิจกุล [และคนอื่นๆ]. (2545). *วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. ปราณิ ขัติยศ (บรรณาธิการ). เชียงใหม่: ตรัสวิน (ซิลค์เวอร์มบุคส์).
- สถาบันเพื่อการบูรณาการศึกษภาพมนุษย์. (2557). การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างบูรณาการ. *วารสารเพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่ฐานรากของชีวิตครอบคลุมทุกมิติชีวิตอย่างครอบคลุมทุกมิติชีวิตอย่างสมดุลบนหลักการที่ถูกต้อง*, 1(2), 1-3.
- สุวิดา ธรรมมณีวงศ์. (2544). การเคลื่อนไหวทางสังคม. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. (ธันวาคม 2543-พฤษภาคม 2544): หน้า 32-54.

ภาษาอังกฤษ

- Dewey, John. (1956). *The Child and the Curriculum and The School and Society*. Chicago, Illinois: University of Chicago Press, 43-51.
- Edwards, R. (1997). *Changing Places? Flexibility Lifelong learning and a Learning Society*. London, Routledge: Chicago: Phoenix Books.
- Fujisawa, Y., Ishida, Y., Nagatomi, S., & Iwasaki, K. (2015). A study of social innovation concepts: a Japanese perspective. *Japan Social Innovation Journal*, 5(1), 1-13.
- Hannerz, Ulf. (1989). Notes on the Global Ecumene, *Public Culture*, 1(2), 66-75.

- Jacobs, Garry. (2014). *Towards a New Paradigm in Education: Role of the World University Harmondsworth: Penguin. Consortium. CADMUS, 2(2), 116-125.*
- Johnston, Hank. (2011). *States and Social Movements*. UK: Polity Press.
- Latour, Bruno (1987). *Science in action: how to follow scientists and engineers through society*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lave, J. (1996). Teaching, as Learning, in Practice. *Mind Culture and Activity, 3(3), 149-164.*
- Mezirow, J. (1991). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco. Jossey-Bass.
- Murray, Robin, Julie Caulier-Grice and Geoff Mulgan. (2016). *The Open Book of Social Innovation* Available. Retrieved August 23, 2020. From Website: <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovation.pdf>
- Nicholls, Alex and Alex Murdoch, Eds. (2012). *Social Innovation Blurring Boundaries to Reconfigure Markets*. London: Palgrave Macmillan.
- Prabhat S. (2015). Difference Between Education and Learning. Retrieved August 28, 2020. From Website: <http://www.differencebetween.net/miscellaneous/difference-between-education-and-learning/>
- Schon, D. (1973). Beyond the stable state: Public and private leaning in charging university. Retrieved August 28, 2020. From Website: www.techlearnig.com/teachlearning/pdf/events/techform/ny05/Toward_Learning_Societies.pdf

Trilling, B. (2007). Toward Learning Societies and the Global Challenges for Learning with ICT. *Australian Educational Computing*, 22(1), 10-16. Retrieved August 23, 2020. from <https://www.learntechlib.org/p/104846/>.